

Utdrag ur

GRÖTLINGBO KYRKA GOTLAND VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLAN 2007

Ansvariga för vård- och underhållsplanen

Inför upprättandet av denna vård- och underhållsplan för Grötlingbo kyrka har kyrkan och kyrkogården besiktigats av undertecknad.

Ansvariga för vård- och underhållsplanens olika delar anges här nedan.

(Namn inom parentes anger dock att i planen endast använts där angivet besiktningsprotokoll eller åtgärdsprogram, upprättat av resp. namngiven konsult.)

Kyrkobyggnad	Arkitekt Jan Utas
Elinstallationer och åskskydd	(Elingenjör Peter Ström)
Kyrkogårdsmur	Arkitekt Jan Utas
Kyrkogård	Arkitekt Jan Utas
Växtlighet på kyrkogården	Ej utsedd
Kalkmålningar	Ej utsedd
Stenarbeten	Ej utsedd
Inventarier av trä	Antikvarie Bodil Manscher
Inventarier av metall	Antikvarie Bodil Manscher
Inventarier av sten	Antikvarie Bodil Manscher
Textilier	(Textilkonsultfirma Lotine)
Kyrkklocka/-or	(Ing. Ingvar Rohr)
Övriga inventarier	Antikvarie Bodil Mascher

Källförteckning

Otryckta källor

Handlingar i Riksantikvarieämbetets arkiv, ATA, Stockholm

Handlingar i Läns museet på Gotlands arkiv, Visby

Inventering av inventarierna i Grötlingbo kyrka 2000-01, utförd av Birgitta Lerberg m.fl.

Inventering av Grötlingbo kyrkogård, utförd 1996 av antikvarie Torsten Gislestam, Gotlands fornsal.

Program för invändiga reparationsarbeten i Grötlingbo kyrka, upprättat 2003 av arkitekt Jan Utas, Visby.

Trädplan för Grötlingbo kyrkogård, upprättad 20056 av antikvarie Eva Selin, Läns museet på Gotland.

Tryckta källor

Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, red. Tore Johansson, 1990.

Lagerlöf-Svahnström, Gotlands kyrkor, 1991.

Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400. 1971.

Rohr, I., Gotlands kyrkklockor och ringningsseder, 1985.

Svahnström, Gunnar och Karin, Måleri på Gotland 1530-1830. 1989.

Strelow, Hans Nilssøn, Cronica Guthilandorum, 1633.

Sveriges Kyrkor, Gotland bd IX:2, 2001.

Utas, Jan Andréasson-, Om gotländska valv, examensarbete i Arkitekturens teori och historia, Chalmers tekniska högskola, 1971.

Händelselista

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1090	Byggnadsår enligt Strelow.	SvK
s. 1100-tal	En romansk stenkyrka bestående av kor (möjligen med absid) och långhus byggdes. Av denna kyrka återstår bl.a. de i den nuvarande kyrkans väggar inmurade fasadrelieferna, tillskrivna stenmästaren Sigrafs verkstad. Taxuslistan har året 1199. (GK anger "omkring 1200).	SvK
o. 1200	Dopfunt av Sigraf.	SvK, GK
t. 1200-tal	Tornet byggdes, fullbordades under 1200-talets andra fjärdedel. Tornportalens ornament tillskrivs anonymmästaren "Calcarius".	SvK, GK
o. 1250	Triumfkrucifixet.	SvK, GK
	S:t Olofsbild av trä, sedan 1909 deponerad i Gotlands fornsal.	SvK
1296	Påvlig bulla anger att kyrkan är helgad åt S:t Lukas.	GK
o. 1330	Helgonbild av trä, sedan 1909 deponerad i Gotlands fornsal.	SvK
o. 1350	Den romanska kyrkans kor och långhus revs och det nuvarande koret och långhuset byggdes av "Egypticusverkstaden".	SvK, GK
	Kalkmålningarna i korvalven tillkom.	SvK, GK
	De äldre av glasmålningarna i korfönstren tillkom.	SvK, GK
	Sakramentsskåpet i koret.	SvK
	Sakristiportalen kom till men någon sakristia uppfördes inte.	SvK
1370-tal?	De yngre av glasmålningarna i korfönstren tillkom.	SvK
1300-tal	Helgonfigur av trä, troligen från en kollekttavla (-skopa), funnen vid den arkeologiska utgrävningen i långhuset 1957. Nu i SHM.	SvK
Medeltid	Gravsten i korgolvet över Bottjaud.	SvK
	Gravsten inmurad som sittställ i S korväggen, ursprungligen lagd över Botairs dotter Botaid.	SvK
	Gravsten i korgolvet med stavkors, tillskriven stenmästaren Sigraf.	SvK
	Gravsten i golvet under tornbågen, möjligen utförd av Sigrafs verkstad.	SvK
	Gravsten med ringkors i golvet under tornbågen.	SvK
o. 1450	Kalkmålningar av "Passionsmästaren". Borttogs sannolikt 1707.	SvK, GKM
1483	Kyrkklockan göts till S:t Lukas ära (GK anger 1384!).	SvK, GKR

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1400-tal	Kristusfigur till processionskrucifix, sedan 1909 deponerad i Gotlands fornsal.	SvK
1548	Den nuvarande predikstolen skänktes till S:ta Maria i Visby av den danske länsherren Eiler Hardenberg ohh.	SvK, GK
1587	Predikstol anskaffades (nu i Fide kyrka).	SvK
1633	Årtal i äldre vindflöjel, vilket kan betyda att tornhuven reparerades eller nybyggdes detta år.	SvK
1658	Sannolik tidpunkt för altarpuppens tillkomst.	SvK
	Årtal med stenhuggare Hans Schottes bomärke på en hörnsten i långhusets SÖ mur.	SvK
1669	Altarpuppen målades av Jacob Andersson Blass.	SvK, GKS
1600-tal	Predikstolens ljudtak.	SvK, GK
	Bänkinredning.	SvK
s. 1600-tal	Långhustaket och södra takfallet på koret täcktes med nya falar ("timber").	SvK
	Korbänken tillverkades.	SvK
1694	Kyrkan kalkad invändigt enligt inskrift (tidigare överkalkad, åter framtagen 2005) på västra sidan av triumfbågen, kalken skänkt av Nils Hind[richsson] Smitt.	SvK
1699	Predikstolen från 1548 inköptes från S:ta Maria i Visby. Ny trappa och portal till denna tillverkades av båtsman O. Skraddare. Den gamla predikstolen såldes till Fide kyrka.	SvK
	Nya fönster (=glas?) i söderfönstren.	SvK
s. 1600-tal?	Altarskrank (ersatt 1878).	SvK
Ca 1700?	Predikstolen inköptes från Mariakyrkan i Visby.	SvK
1703	Korets norra takfall reparerades till murband och sparrar, samt belades med falar ("börning").	SvK
1704	Genombrottet i triumfbågsmuren för predikstolstrappan utfördes, predikstolen höjdes "en svensk aln".	SvK
1705	Nya bjälkar lades in under tornhuven av Lars Domerarve.	SvK
	Beslöts att göra ny bänkar till kyrkan.	SvK
1707	Kalkmålningarna i långhusvalven tillkom, de medeltida valvmålningarna avlägsnades. D:o kalkmålningar även i korvalven, nu avlägsnade. Draperimålningar bl.a. vid predikstolen, och på korets N vägg. Målare torde ha varit Christian Lorens Numens.	SvK, GKS, GKM
	Predikstolen och ljudtaket målades.	SvK
	Nischer i kyrkorummet murades igen.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	Norra takfallet på långhuset tjärades.	SvK
1708	Beslöts att tillverka ny bänkar genom snickarmästare Olof Wibergs försorg (GK anger att "bänkinredningen härrör från 1710").	SvK
	Troligen tillkom samtidigt en läktare i väster med en brädvägg i tornbågen.	SvK
1711	Epitafium över kyrkoherdarna Tofftenius med familjer, målat av Christian Lorens Numens.	SvK
1716	Ny dopfont anskaffades. Den medeltida dopfontens cuppa grävdes ned under ringkammarens golv.	SvK
1735	Kortakets faltäckning på norra sidan reparerades och tjärades.	SvK
1730-talet?	Tornreparation.	SvK
1746	Bänkinredningen i långhuset, korbänken, väggen mot tornrummet och läktaren målades, sannolikt av Johan Hindrich Dreutz.	SvK, GKS
1760-talet	Taken reparerades.	SvK
1781	Tornhuvuven skadades svårt av storm under pågående reparation, sannolikt utförd av tornbyggare Hans Hessleby.	SvK
1782	Kyrkan kalkad invändigt, kalken skänktes enligt en nu överkalkad inskrift på S sidan av triumfbågens V sida av Hidrich Hindr:son Schmidt.	SvK
1785	Nytt lås på långhusporten.	SvK
1790-94	Taken byggdes om för tegel till nuvarande takvinkel och belades med detta material.	SvK
1792-93	Nya glas i åtta större och två mindre fönster på södra sidan.	SvK
1816	Bestämdes att begravingarna i kyrkan skulle upphöra.	SvK
1819	Putsen på tornet noterades vara avfallen.	SvK
1822-23	Tornet reparerades och byggdes om under ledning av tornbyggare Lingström, varvid huvuven fick sitt nuvarande utseende, delvis efter en ritning från 1781.	SvK
	Tornbyggare Lindström junior utförde murarbete på kyrkans tegeltak.	SvK
1828	Sakristian byggdes.	SvK
1839	Kyrkan renoverades (årtal i tornglugg samt inskrift, nu överkalkad, på Ö sidan av tornbågen).	SvK
	Invändigt avlägsnades korskranket (det sista i gotlandskyrkorna).	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1856	Eldstaden och skorstenen i sakristian revs bort, nytt tegeltak och nytt trägolv lades in.	SvK
	Den medeltida dopfuntscuppan återfanns under ringkammarens golv.	SvK
o. 1860	Masverk och poster av trä insatta i det västra långhusfönstret.	SvK
1860-tal	Trädplantering på kyrkogården.	SvK
1878	Gravstenarna från korgolvets lägre del flyttades till ringkammaren, även äldre gravstenar från kyrkogården flyttades dit.	SvK
	Nya trägolv lades in i koret och i långhuset.	SvK
	Ny altarring.	SvK
1882	Tornet förstärktes.	SvK
1885	Ny, omfattande reparation av tornhuven av tornbyggare Nils Carlsson, Levide, beslutades.	SvK
1888	Beslutades att lägga om sakristians S takfall, delen närmast koret, med galvaniserad plåt.	SvK
1889	Ljuskrona.	SvK
1893	Invändig restaurering:	SvK
	– Omputsning av väggarna i interiören, valvbågar och omfattningar cementbruksfogades.	SvK
	– Träväggen i tornbågen och läktaren revs och ringkammaren införlivades med kyrkorummet.	SvK
	– Vindfång (i nygotik) innanför långhusportalen.	SvK
	– Ny stenpost i långhusets västra fönster.	SvK
	– Triumfkrucifixet, som förvarats i ringkammaren, målades av Johan Gardelin, Hemse, och hängdes upp på långhusets N mur.	SvK
	– En orgel placerades på ett lågt podium i kyrkans V del.	SvK
	– All inredning målades med ekådring av Johan Gardelin.	SvK
	– Valvmålningarna bättrades av målaren Johan Gardelin, Hemse.	SvK
	– Predikstolens ljudtak avlägsnades (sannolikt).	SvK
	– Ny orgel av Åkerman & Lund med fasad efter ritning av arkitekt Gustaf Pettersson (ISO anger 1896).	SvK
	– Sakramentsskåpet reparerades.	SvK
	– Två nya ljuskronor anskaffades.	SvK
1890-tal	Östfönstrens glasmålningar kompletterades.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
o. 1900	Kolonetter av trä i tornets ljudgluggar.	SvK
1901	Fogarna i kyrkans socklar cementströks.	SvK
o. 1910	Långhusportalen kompletterades med tre nya kolonetter.	SvK
1921	En kamin installerades i långhusets NÖ hörn med i gavelmuren inhuggen skorsten till långhusets Ö gavelnock.	SvK
1928	Kyrkogården utvidgades åt N.	SvK
	Ljuskrone skänkt till kyrkan.	SvK
1941	Sakristians tegeltak lades om.	SvK
o. 1945	Restaureringsförslag uppgjort av arkitekt Erik Fant, Stockholm, efter ett program av arkitekt Olle Karth, Visby. Förslaget fastställdes 1948, men utfördes först 1956-57 (modifierat av domkyrkoarkitekt Eiler Græbe, Lund).	SvK
1946	Triumfkrucefifixet återfördes till triumfbågen efter att ha hängt på långhusets N vägg.	SvK
1949-50	Nya kolonetter med tillhörande baser och kapital sattes in i ljudluggarna.	SvK
	Luckan i långhusets gavelröste satte igen.	SvK
1956-57	Invändig restaurering efter förslag av domkyrkoarkitekt Eiler Græbe, Lund:	SvK, GK
	– Nya dörrar i vindfånget innanför långhusportalen.	SvK
	– Arkeologisk undersökning i långhuset och koret.	SvK
	– Korvalvets kalkmålningar togs fram. Predikstolens och bänkinredningens inkl. korbänkens äldre färgsättning togs fram. Altartavlan rengjordes. Konservator Erik Olsson, Sanda.	SvK
	– Bänkarna byggdes om (gjordes bekvämare).	SvK
	– Ny altarring.	SvK
	– Orgeln flyttades till långhuset NV hörn.	SvK
	– Ett dopkapell anordnades i ringkammaren med dopfunten placerad i tornbågen.	SvK
	– Väggarnas och valvens puts från 1893 års restaurering avlägsnades.	SvK
	– Målaren Johan Gardelins övermålningar av målningarna från 1707 avlägsnades.	SvK
	– Valvmålningarna från 1707 i korvalven avlägsnades, överfördes delvis på pannåer till Gotlands fornsal.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	– Trägolven i långhuset och i koret lades om, och gångarna i långhuset belades med fernissade bräder.	SvK
	– Insidan på långhusportalens dörrblad målades med brun oljefärg.	SvK
	– Orgelpodiet avlägsnades.	SvK
	– Kaminen i långhusets NÖ hörn avlägsnades.	SvK
	– En trabesbjälke lades in i triumfbågen.	SvK
	– Elektrisk belysning och el-värmeanläggning installerades.	SvK
	– Altarets äldre putsskikt togs fram.	SvK
	– Nummertavla i nygotik, tillverkad av fanjunkare O. F. Söderström.	SvK
	– En ljuskrona anskaffades.	SvK
1962	Votivskepp (tvåmänning), tillverkat och skänkt av lantbrukare Sigurd Jakobsson, Norrkvie.	SvK
1964	Ny orgel av John Grönvall orgelbyggeri, Lilla Edet.	SvK, ISO
1975	Triumfkrucifixet konserverades.	SvK
1985-86	De medeltida glasmålningarna konserverades och renoverades av konservator Gustav van Treek, München.	SvK
1986-87	Utvändig restaurering efter förslag av arkitekt Per Anders Johansson, Raä, Stockholm:	SvK, GK
	– Fasaderna kalkslammades.	SvK
	– Tornhuven reparerades med bl.a. ny brädklädsel (SvK anger 1992!)	SvK
	– Sakristians tegeltak lades om.	SvK
	– Skorstenen revs bort.	SvK
	– Åskledare monterades.	SvK
	– Solbänkarna i tornfönstret och den korsformiga ljusgluggen i tornet plåtkläddes. Solbänken i tornluggen åt V belades med en kalkstensskiva.	SvK
1989	En glasvägg, ritad av arkitekt Per Anders Johansson, Raä, Stockholm, uppsattes i tornbågen för att avskilja ringkammaren för gudstjänster vintertid.	SvK, GK
	– Altarbord av trä (tillverkat av Gotlandsbyggens snickeri, Hemse) och ambon till ”småkyrkan” i ringkammaren.	SvK
	– Dopfunten flyttades till triumfbågen.	SvK
	– Ljuskrona av järn.	SvK
1992	Långhusportalens konserverades av Firma Stenkultur i Sthlm.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
2000	Handikappramp byggdes innanför korportalen och över trappstegen i triumfbågen.	SvK
2003	Asfaltering av grusgångarna på kyrkogården.	GF
2005	<p>Invändig restaurering efter förslag av arkitekt Jan Utas, Visby, entreprenör Byggnadshyttan på Gotland:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Rengöring av väggar och valv i kyrkorummet, konservering av kalkmålningarna i valvet och på korets väggar, framtagning av kalkmålerifragment på långhusets S vägg, rengöring av sten i valvbågar och kolonner, konservator Marianne Gustafsson-Belzacq och Katarina Söderdahl. – Målning av väggar (kalkfärg, rekonstruerad bröstning) och tak (limfärg) i sakristian. – Rengöring av den fasta inredningen i form av altarpupsats, altarskrank, väggskåp, predikstol, korbänk och bänkinredning i långhuset, samt lös inredning såsom triumfkrucifix etc. – Altarskranket kompletterat med skivor. – Nya oljade trägolv i gångarna i långhuset, ventilationsöppningar upptagna i trägolven i bänkkvarteren. – Räcke av smidesjärn till handikappramp i koret. – Värmeisolering av sakristians vindsbjälklag. – Nya textilskåp i sakristian. – Trägolv i vindfånget innanför långhusportalen. – Komplettering av el-värme och belysning, manöverskåp i ”klockarbänk”. – Översyn av ljuskronor, Dahlströms gelbgjuteri i Visby. – Inspektionsbryggor på vindarna. – Justering av stengolv (gravhällar) i långhusets V del. – Hängränna på sakristians Ö takfall. <p>Översyn dränering utanför N muren.</p>	

Förkortningar:

ATA	Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.
GF	Gotlands fornsals arkiv.
GK	Lagerlöf, E. och Svahnström, G., Gotlands kyrkor, 1991.
GKM	B. G. Söderberg, Gotländska kalkmålningar 1200-1400. 1971.
GKR	I Rohr, Gotlands kyrkklockor och ringningsseder, 1985.
GKS	Gunnar och Karin Svahnström, Måleri på Gotland 1530-1830. 1989.

ISO	Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, red. Tore Johansson, 1990.
Inskr.	Inskrift i kyrkan
o.	omkring
ohh	och hans hustru
RAÄ	Riksantikvarieämbetets byggnadsregister, 1998.
s.	sent
Strelow	Hans Nilssøn Strelow, Cronica Guthilandorum, 1633.
SvK	Sveriges Kyrkor, Gotland, bd IX:2, 2001.
t.	tidigt